

skills. Furthermore, she also discusses the researchers conducted on the group of six–year–olds in the scope of their maturity to learn mathematics in selected aspects.

Key words: digital-numerical model, triple coding model, readiness to learn mathematics, maturity to learn mathematics, diagnosis of mathematical skills.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2021

UDK 373.55:377.091

EWALUACJA I JAKOŚĆ W KSZTAŁTOWANIU KOMPETENCJI ZAWODOWYCH STUDENTÓW

Irena Smucerowicz

mgr, wykładowca, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi,
Konin, Polska
e-mail: irena.smucerowicz@wp.pl

STRESZCZENIE

Autorka w niniejszym artykule rozpoczyna swoją refleksję od uściślenia pojęć. Podkreśla znaczenie ewaluacji pod kątem poprawy jakości kształcenia i wychowania. Zauważa, że jedność ewaluacji i jakości w podmiotowości kształtuje poczucie własnej wartości w rozwijaniu dociekliwości, krytycyzmu, twórczości, tolerancji i kultury osobistej. Aby mogło to realnie zaistnieć, konieczne jest zaangażowanie wszystkich podmiotów procesu kształcenia i wychowania. Człowiek o nierozwiniętej podmiotowości nie będzie zdolny do twórczego bycia w świecie, do właściwego rozpoznania i wyboru wartości z otaczającego chaosu, do pełnego uczestniczenia w życiu.

Słowa kluczowe: ewaluacja, jakość poprawy kształcenia, refleksja, podmiotowość.

Wprowadzenie. Niniejszy artykuł dedykuję Profesorowi Janowi Grzesiakowi, który w kręgu zainteresowań i dociekań naukowych wiele uwagi nieustannie poświęca ewaluacji oraz jakości na wszystkich szczeblach edukacji. Słusznie Profesor podkreśla, że ewaluacja i podnoszenie jakości edukacji — to dwa warunkujące i dopełniające się mechanizmy działania pedagogicznego na rzecz poprawy jakości procesów edukacyjnych. W wyniku wnikliwej ewaluacji obranego elementu strukturalnego edukacji, dochodzi się do kolejnej fazy, która jest poszukiwaniem nowych, lepszych rozwiązań i stworzenie względnie optymalnego rozwiązania jako innowacji. Z kolei innowacyjne wdrażanie rozwiązania także podlegają ewaluacji, tak więc ewaluacja jakości i jakość ewaluacji współwystępują i mają cha-

rakter cykliczny¹. Ewaluacja edukacyjna i innowacje, z uwzględnieniem rzeczowej i zarazem obiektywnej ewaluacji kształcenia i wychowania, jest procedurą bardzo złożoną, ale jest cenna i nieunikniona dla dobra edukacji narodowej.

W obliczu wyzwań stanowionych przez Europejski Obszar Edukacji dużą rangę należy przypisywać problematyce podnoszenia jakości wspomaganie procesów kształcenia i wychowania w polskich szkołach i uczelniach, w tym również zagadnieniu wyższej jakości studiów przygotowujących kandydatów do pracy w zawodzie nauczyciela². W strategii budowania *społeczeństwa wiedzy*³ i gospodarki opartej na niej kluczową rolę odgrywa edukacja, z kształceniem nauczycieli na czele. Aby doskonalić pracę szkół wyższych i lepiej przygotowywać przyszłych nauczycieli do wykonywania ról zawodowych, obejmujących również procedury związane z pomiarem i ewaluacją poprawy jakości kształcenia i wychowania, niezbędne jest prowadzenie badań nad przebiegiem edukacji nauczycieli oraz ich zachowań w tym podmiotowości w różnych zakresach ich przyszłej aktywności zawodowej.

Jakość w edukacji można traktować w znaczeniu szerszym i węższym. W pierwszym jakości rozumiana jest jako kompleksowa ocena, dotycząca cech mierzalnych i niemierzalnych łącznie. O wysokiej jakości pracy szkoły można mówić wtedy, kiedy wszystkie obszary jej działania są wysoko oceniane w odniesieniu do założonych norm jako standardów kształcenia, wychowania i opieki. W drugim kontekście jakości pracy szkoły (nauczyciela) jest jakby przeciwstawieniem zakresu ilościowego, uwzględniającym te wszystkie cechy i właściwości, które nie dają się wyrazić wskaźnikami ilościowymi, ale są nieodzowne do oceny pracy szkoły i poszczególnych nauczycieli⁴. Współczesne spojrzenie na młodego człowieka, uczestnika procesów edukacyjnych, zakłada uznanie jego podmiotowości, holistycznego i integralnego

¹ J. Grzesiak, *Wprowadzenie do dialogu o ewaluacji jakości (w) edukacji*, w: J. Grzesiak (red.) *Ewaluacja i innowacje w edukacji — Pomiar i ewaluacja jakości kształcenia*, Kalisz — Kolin 2011, s. 11–12.

² Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku — drugi wariant, marzec 2010; Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego 2010–2020. Projekt środowiskowy, Warszawa 2009.

³ J. Sztumski, *Refleksje nad społeczeństwem, w jakim żyjemy*, w: Z. Wiatrowska, I. Pyrzycka (red.), *Nauki pedagogiczne w perspektywie społeczeństwa wiedzy i pracy*, Włocławek 2010, s. 31.

⁴ J. Grzesiak, *Aksjologiczne aspekty poprawy jakości studiów pedagogicznych*, w: *Edukacja Jutra*, K. Denek, A. Kamińska, W. Łuszczuk, P. Oleśniewicz (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanitas, Sosnowiec 2012, s. 117–118.

wymiaru jego osobowości, autonomii, wreszcie indywidualnej drogi rozwoju. Efektem tego uczestnictwa, zwłaszcza dojrzałego ucznia, jakim jest student — przyszły nauczyciel, jest nie tylko określony poziom kompetencji intelektualnych, ale także szeroko rozumianych kompetencji osobowych (emocjonalnych, komunikacyjnych, twórczych) oraz postaw i wartości, asymilowanych i realizowanych.

We współczesnej pedagogice zagadnienie podmiotowości ucznia jest traktowane jako naczelną zasadą procesu kształcenia i wychowania, a zarazem cel, do którego należy dążyć. Zasada ta odnosi się do wszystkich etapów kształcenia, w tym edukacji na poziomie akademickim. W opartym na podmiotowości procesie kształcenia na wyższych uczelniach student traktowany jest indywidualnie, jako podmiot zaangażowany i ukierunkowany na rozwój własnej osobowości, kształtowanie indywidualności, systemu wartości, przekonań i postaw, a także rozwijanie zdolności twórczych i zainteresowań. Jednocześnie student współdecyduje i współuczestniczy w odpowiedzialności za przebieg i wynik swej nauki¹.

Zmiany w postrzeganiu w procesie kształcenia studenta wymagają przeorganizowania całego procesu dydaktycznego. Wymagane jest odejście od metod podających w kierunku metod aktywnych i problemowych². Podmiotowość studenta w procesie kształcenia polega przede wszystkim na traktowaniu go jako osoby, postrzeganiu jego tożsamości i indywidualności, systemu wartości, celów oraz standardów. Jednocześnie student-podmiot, związany z procesem edukacji, wywiera na niego wpływ, potrafi określić cele, zadania i sposoby realizacji własnych działań. Podmiotowość studiującego łączy jego osobę z podejmowanym zadaniem i uzyskiwanym wynikiem.

Brak podmiotowego traktowania powoduje, że student uczy się tylko tego, co jest od niego wymagane, nie podejmuje z własnej inicjatywy żadnych innych działań, ograniczając tym samym rozwój własnej wiedzy, umiejętności i zdolności³.

Podmiotowość to poczucie bycia kimś, posiadanie tożsamości odróżniającej jednostkę od innych. W jej ramach człowiek wierzy, że własna aktywność w znacznym stopniu zależy od niego samego. Aby stać się podmiotem,

¹ S. Szczepański, *Podmiotowość studentów Wydziału Wychowania Fizycznego i Fizjoterapii Politechniki Opolskiej*. Studia i Monografie, Zeszyt 185, Opole 2006, s. 15.

² Tamże, s. 16.

³ Tamże, s. 24.

trzeba dokonać świadomych założeń dotyczących samego siebie i wybrać własną drogę rozwoju. Poczucie podmiotowości rozszerza możliwości edukacyjne człowieka i pozwala na rozkwit jego osobowości.

Niniejszy artykuł o charakterze teoretyczno-empirycznym wpisuje się w nurt rozważań o ewaluacji i jakości kształcenia w kształtowaniu podmiotowości studentów oraz przeprowadzonych badań nad poczuciem podmiotowości studentów pedagogiki.

Podmiotowość w procesie kształcenia studentów

*Życie bez refleksji nie jest warte,
by je przeżyć.
Sokrates*

Podmiotowe traktowanie uczestników procesu kształcenia oznacza poznanie ich prawa do tożsamości, niezależności (autonomii) i odrębności (niepowtarzalności) czyli humanistycznego i partnerskiego do nich podejścia oraz dostrzegania w każdym osobie w sensie personalistycznym¹. E. Kobyłecka słusznie zauważa, że *podmiotowość jest aktywnym i świadomym uczestnictwem w rzeczywistości, poczuciem kontroli nad otoczeniem. Wymaga samodyscypliny oraz umiejętności łączenia prawa jednostki z interesem ogółu*².

Cz. Wiśniewski twierdzi, że: *idea podmiotowości ma długą historię. Pojawia się w filozofii starożytnej Dalekiego Wschodu*³. *Problematyka podmiotu i podmiotowości od wielu stuleci jest w kręgu zainteresowania różnych dyscyplin naukowych. [...] W naukach o wychowaniu podmiotowość traktuje się jako cel edukacji (A. Gurycka, M. Kofta), jako wartość edukacyjną (K. Chałas, T. Lewowicki, A. Tchorzewski, K. Denek), efekt działań edukacyjnych (T. Kukulowicz, M. Czerepaniak-Walczak), cechę konstytutywną współczesnej edukacji — określonej mianem edukacja podmiotowa (T. Lewowicki, M. Łobocki, U. Ostrowska, J. Niemiec, W. Puślecki), a także ofer-*

¹ C. Hendryk, *O takcie pedagogicznym nauczycieli akademickich i orientacji podmiotowej studentów*, Szczecin, 2000, s. 8–10; zob. też. K. Denek, *Ku dobrej edukacji*, Toruń — Leszno 2005, s. 78.

² E. Kobyłecka, *Nauczyciel wobec współczesnych zdań edukacyjnych*, Kraków 2005, s. 22.

³ Cz. Wiśniewski, *Podmiotowość wyrazem regulacji stosunków człowieka z otoczeniem (kontekstualność problemu)*, w: *Podmiotowość w praktyce edukacyjnej. Konteksty — działania — zagrożenia*, A. Popławska (red.), Białystok 2009, s. 21.

*tę rozwojową/edukacyjną/wychowawczą w ramach statusu podmiotowego człowieka*¹.

Głównym założeniem nurtu poznawczego w teorii „uczenia się” jest twierdzenie, że człowiek jest samodzielnym podmiotem, aktywnym wobec otoczenia. Sam nadaje znaczenie sygnałom docierającym do niego ze świata zewnętrznego. Nie reaguje automatycznie, bez refleksji, lecz przetwarza dane tak, aby mogły kierować jego zachowaniem. Według psychologii poznawczej, człowiek jest zatem aktywnym uczestnikiem procesu uczenia się, które polega na konstruowaniu wiedzy we własnym umyśle i nabywaniu nowych umiejętności. Wcześniejsza wiedza decyduje o tym, jak i z jakim skutkiem będzie przebiegało kolejne uczenie się².

Podmiotowość uczenia się wynika z tego, że najważniejszą rolę w procesie uczenia przyjmuje uczący się. Oznacza to postrzeganie studenta w procesie kształcenia jako osoby, jego tożsamości i indywidualności, hierarchii wartości, celów, standardów jako kogoś, kto jest związany z procesem kształcenia i wywiera na niego wpływ, uświadamia sobie, rozumie i wspiera swym działaniem interakcje zachodzące w procesie kształcenia, potrafi określać cele, zadania i sposoby ich realizacji, zgodnie z ogólnie uznawanymi wartościami, celami, standardami. A zatem podmiotowość studenta łączy jego osobę z podejmowanym działaniem i uzyskiwanym wynikiem³.

Podmiotowość studentów w procesie kształcenia ma niebagatelne znaczenie i wpływa na jego efektywność. Filozofia kształcenia, oparta na podmiotowości studenta, promuje edukację kreatywną, w której eksponuje się znaczenie jednostki, jej potencjału, możliwości, ale jednocześnie powinno ich rozwijania i stosowną odpowiedzialność kieruje się nie tylko w stronę nauczyciela, ale równocześnie ku samej jednostce. A zatem w procesie kształcenia oznacza to potrzebę wzrostu aktywności i samodzielności studentów we własnym uczeniu się, konstruowaniu własnych znaczeń, pojęć w pracy nad sobą, w wielostronnym rozwijaniu swojej osobowości⁴.

Wzrost roli osoby biorącej udział w edukacji studenta, jego podmiotowość, potrzeby i dążenia powodują również zmianę roli nauczyciela akade-

¹ A. Popławska, *Wstęp*, w: *Podmiotowość w praktyce...*, s. 7; por. E. Kubiak-Szyborska, *Podmiotowość młodzieży akademickiej. Studium statusu podmiotowego studentów okresu transformacji*, Bydgoszcz 2003.

² M. Ledzińska, E. Czerniawska, *Psychologia nauczania. Ujęcie poznawcze*, Warszawa 2011, s. 37.

³ Tamże, (dostęp: 13.07.2012 r.).

⁴ Tamże, (dostęp: 13.07.2012 r.).

mickiego w procesie kształcenia, przede wszystkim utratę funkcji kierowniczych. Chociaż rola nauczyciela jest nadal znacząca, to jednak odmienna, ponieważ wymaga od niego organizowania środowiska kształcenia skoncentrowanego na studencie, na jego możliwościach i potrzebach, przy jego aktywnym i partnerskim współuczestnictwie. Wspólnym celem nauczyciela, jak i samych studentów staje się rozwijanie tkwiącego w nich potencjału, „zwiększanie możliwości uczenia się a działania podejmowane przez nich w procesie kształcenia muszą być temu podporządkowane.

Dążenie do realizacji takiego celu wymaga od studentów przede wszystkim zdecydowanego wzrostu ich odpowiedzialności, aktywności, samodzielności w procesie kształcenia i uczenia się. Postulaty te wiążą się z koniecznością pobudzania podmiotowej kreatywności studentów i wywierania przez nich wpływu na jakość procesu kształcenia.

Jednym ze sposobów definiowania pojęcia kreatywności jest spojrzenie na kreatywność, jak na pewnego rodzaju myślenie, które wymaga oryginalności i płynności, które wyłamuje się poza istniejące wzorce i wprowadza coś nowego. Jednym z najbardziej związanych z pojęciem kreatywności jest pojęcie myślenia dywergencyjnego. Myślenie dywergencyjne jest umiejętnością wytwarzania wielu prawdopodobnych rozwiązań danego problemu, szczególnie takich problemów, które nie mają jednego prawidłowego rozwiązania¹.

Podmiotowość nauczyciela wartością indywidualną oraz instrumentem poprawy jakości kształcenia studentów — przyszłych nauczycieli

Im więcej twórczego myślenia, tym więcej oryginalnych idei, tym większa kompetencja w ich urzeczywistnianiu i głębsza satysfakcja z osobistych osiągnięć.
J. Chaffee

Problematyka podmiotowości zajmuje coraz ważniejsze miejsce we współczesnej refleksji nad jednostką ludzką. Jest tematem wielostronnym, który pojawia się zarówno na gruncie filozofii i socjologii, jak też psychologii i pedagogiki. Jednym z aspektów podmiotowości ludzkiej jest satysfakcja wynikająca z określonych relacji osobowych, w szczególności wychowaw-

czych i dydaktycznych. Brak tych relacji tworzy tzw. pustkę życiową, która ogranicza rozwój każdej jednostki ludzkiej. Podmiotowość łączy się z pojęciem sprawczości, przyczynowości, wolności wyboru, odpowiedzialności. Zagadnienie wolności wyboru i odpowiedzialności łączy się z pojęciem woli i z jej podstawowym atrybutem, z wolnością.

Zawód nauczyciela należy do zawodów o szczególnej odpowiedzialności. Trudność w jego upodmiotowieniu jest związana z właściwościami umysłu ludzkiego. K. Obuchowski stwierdza, że mózg ludzki jest zaprogramowany biologicznie na uwarunkowania i na coraz bardziej precyzyjną reprodukcję uwarunkowanej wiedzy¹.

Natomiast podmiotowość preferuje sprawności umysłowe człowieka obce jego dziedzictwu biologicznemu, które jest dostosowane do działalności odtwórczej, gromadzenia doświadczenia i działania zgodnego z nim. Zatem zerwanie odpowiedniości między właściwościami mózgu a wymaganiami istniejącej kultury tworzy dla człowieka nową sytuację i nowy rodzaj trudu, jest swego rodzaju wymuszeniem pracy na mózgu². Jeżeli przyjmie się, że kultura podmiotów będzie stawać się trwałą właściwością funkcjonowania współczesnego człowieka, wówczas należy zmienić kształcenie przyszłych nauczycieli w taki sposób, aby sam zaakceptował podmiotowy sposób bycia w świecie oraz chciał i umiał przygotować młode generacje do jego podjęcia³.

Przyszłego nauczyciela o orientacji podmiotowej domagają się ciągle zmiany systemu reformy edukacyjnej. Funkcjonowanie podmiotowe jest znacznie trudniejsze niż przedmiotowe, wymaga kształcenia, które przygotowuje człowieka do aktywności intelektualnej, w wyniku której tworzy on własną koncepcję rzeczywistości. Podmiotowe funkcjonowanie przyszłego nauczyciela zakłada bowiem potrzebę posiadania prywatnej filozofii życia.

Podmiotowość nauczyciela, jak wskazuje I. Borawska, ma miejsce wtedy, gdy nauczyciel: „wyznacza sobie cele; korzysta z uprawnień do samodzielnego wyboru programu nauczania, doboru celów, treści, metod i technik pedagogicznych, form organizacyjnych i środków dydaktycznych (dba o warsztat pracy); podejmuje inicjatywy, wdraża innowacje pedagogiczne (jest kreatywny); podejmuje decyzje, które wpływają na podnoszenie jakości pra-

¹ K. Obuchowski, *Człowiek intencjonalny*, Warszawa 1993, s. 29.

² Tamże, s. 30.

³ J. Szempruch, *Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce*, Rzeszów 2000, s. 165.

¹ D. Fontana, *Psychologia dla nauczycieli*, Poznań 1998, s. 145.

cy pojedynczych uczniów, klasy, szkoły (jest odpowiedzialny za wyniki działalności edukacyjnej); dokonuje samokontroli i samooceny podejmowanych działań dydaktyczno-wychowawczych (jest osobą refleksyjną, wyciąga wnioski do dalszej pracy), wyraża opinie na temat funkcjonowania szkoły w różnych obszarach jej działalności, współdecyduje i jest współodpowiedzialny za jej funkcjonowanie”¹.

Podmiotowość nauczyciela rozumiana jest jako pole jego działalności o różnym stopniu swobody, która wyraża się wyznaczaniem sobie celów, podejmowaniem decyzji, wykonywaniem działań i sprawdzaniu wartości własnych osiągnięć, ewentualnie konfrontowaniu ich z osiągnięciami innych ludzi wykonujących podobne działania. Podlega on uwarunkowaniom zewnętrznym i wewnętrznym². Ogólna postawa zawodowa nauczyciela, samookreślenie się oraz możliwość w zakresie działania zawodowego powinny być obudowane kulturą organizacyjną i pedagogiczną przyszłego nauczyciela, połączoną z umiejętnością prowadzenia dialogu.

O jakości procesu kształcenia decyduje mnóstwo czynników. Istotnym z nich jest charakter relacji nauczyciela z uczniami, które trzeba oprzeć o dialog i *zapewnić warunki do podmiotowego funkcjonowania uczestników procesu kształcenia*³. Nie można przecież zapominać, że: *aby zrozumieć spotkanego człowieka, trzeba mu pozwolić być, trzeba wejść z nim w dialog, zapytać, co myśli, szukać odpowiedzi, gdy on zada pytanie. Kto zaraz na wstępie zniszczy człowieka, ten go nigdy nie zrozumie... Aby myśleć, trzeba coś z siebie poświęcić*⁴.

Dialog rozumiany jako sposób bycia, z założeniem równości szans stron prowadzących go⁵, powinien stanowić podstawę każdej sytuacji edukacyjnej w nowym, jak się wydaje, niezbędnym myśleniu o wychowaniu w celu współtworzenia nowej rzeczywistości edukacyjnej. W praktyce odczytanie podmiotowości jako cechy, właściwości relacji między ludźmi to inwestycja w doskonalenie i podnoszenie poprawy jakości kształcenia przyszłych nauczycieli.

¹ I. Borawska, *Idea podmiotowości we współczesnej szkole*, w: *Podmiotowość we współczesnej edukacji. Oglądy — intencje — realia...*, s. 172.

² W. Okoń, *Rzecz o edukacji nauczycieli*, Warszawa 1991, s. 182.

³ K. Denek, *Ku dobrej edukacji*, Toruń — Leszno 2005, s. 77.

⁴ J. Mastalski, *Etos nauczyciela XXI wieku a stereotypy edukacyjne*, w: *Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli*, t. 1, J. Grzesiak (red.), Kalisz 2007, s. 137; zob. też w: J. Grzesiak, *Ewaluacja w dialogu wobec badań jakościowych w edukacji*, w: *Ewaluacja w dialogu — dialog w ewaluacji*, J. Grzesiak (red.) Kalisz — Konin 2008.

⁵ M. Reut, *Pytanie — nauczanie problemowe — dialog*, w: *Pytanie — dialog — wychowanie*, J. Rutkowski (red.), Warszawa 1992, s. 194.

Podmiotowość w edukacji, pojmowana jako zasada, przesłanie filozoficzne ukierunkowujące formułowane cele i praktyki pedagogiczne zawarte w treściach, metodach i formach organizacyjnych, a przełożona na język działań, powinna być postrzegana również jako jedna z ważnych dróg przemian społeczno-kulturowych naszego kraju¹. Potrzebny jest więc nauczyciel twórczy, nastawiony na innowacje, traktujący ucznia współpodmiotowo, stymulujący rozwój jego sprawności intelektualnych; dobry przewodnik po obszarach wiedzy; przygotowujący ucznia do samokształcenia, samokontroli, dbający o harmonijny rozwój ucznia, a także o ciągły wzrost swoich kwalifikacji i kompetencji zawodowych.

W nowym paradygmacie edukacji warto uwzględnić powrót do tradycyjnej akademickiej dyskusji, w której byłoby miejsce dla całej społeczności uczelnianej, w tym dla profesorów i studentów. Dialog objawia się w rozbieżności zdań, ale jest przede wszystkim określonym sposobem kształcenia osób aktywnie intelektualnie i emocjonalnie zaangażowanych. Udział w nim, jego inspirowanie, kreowanie i podtrzymywanie wymaga treningu i zmiany modelu studenta oraz nauczyciela.

Badania własne. Przedmiotem badań było dokonanie diagnozy poziomu poczucia podmiotowości studentów I stopnia pedagogiki (specjalizacja: resocjalizacja i edukacja wczesnoszkolna z przedszkolną) na Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Wydziale Zamiejscowym w Koninie. Problem główny stanowi uogólnienie problemów szczegółowych badania naukowego i w niniejszych badaniach brzmiał:

Jaki jest poziom poczucia podmiotowości studentów pedagogiki?

Przyjmuje się, że poczucie podmiotowości studentów pedagogiki wyraża się w przeświadczeniu, że są twórcami zdarzeń i stanów na terenie uczelni i w czasie odbywania praktyk. Zakłada się, że poziom poczucia podmiotowości studentów pedagogiki będzie tym wyższy, im częściej będą oni mieli: poczucie sprawstwa, poczucie odpowiedzialności, poczucie odrębności, możliwość realizowania własnych preferencji, możliwość przejawiania własnej aktywności, twórczości oraz dokonywania samokontroli.

Celem badań było rozwiązanie problemu głównego i zapoznanie się z przejawami poczucia podmiotowości studentów pedagogiki. Dla określenia zakresu badań sformułowano następujące problemy szczegółowe:

Jaki jest poziom poczucia odpowiedzialności studentów pedagogiki?,

¹ Tamże, s. 170.

Jaki jest poziom realizacji własnych preferencji przez studentów pedagogiki?,

Jaki jest poziom aktywności własnej studentów pedagogiki?,

Jaki jest poziom twórczości studentów pedagogiki?,

Jaki jest poziom samokontroli studentów pedagogiki?

W badaniach przyjęto metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem technik ankietowania i wywiadu umożliwiających zbadanie interesującego zjawiska w stosunkowo krótkim czasie. Dla celów badawczych skonstruowano kwestionariusz ankietowy i kwestionariusz wywiadu.

Poziom poczucia podmiotowości studentów pedagogiki

„W podmiotowości, poczucie podmiotowości zajmuje pozycję kluczową, aby człowiek mógł być podmiotem, musi być także, czy nawet przede wszystkim, świadomy swej podmiotowości, roli własnej osoby w regulacji stosunków ze światem”¹.

Poczucie podmiotowości podlega wielu uwarunkowaniom i jest wynikiem wchodzenia w relacje: ze światem materialnym (jako opozycja w stosunku do niego); międzypodmiotowe (człowiek — człowiek); subiektywne (relacje do samego siebie jako podmiotu)². Z pojęciem podmiotowości łączą się zatem m.in. takie cechy, jak suwerenność bytowa, świadomość, celowość działania, indywidualna autonomiczność, skłonność do opierania się na własnych przekonaniach i poczuciu moralnym, samodzielność w urzeczywistnianiu wartości, autoteliczność, wolność w łączeniu się ze wspólnotą.

Przemiany dokonujące się nieustannie w metodach i treściach nauczania, podobnie jak liczne innowacje, których nauczyciel powinien być, ze względu na swoją rolę, inicjatorem lub co najmniej aktywnym propagatorem, wymagają zmiany jego stosunku do własnego rozwoju zawodowego³. Analiza sytuacji i zjawisk pedagogicznych, konieczność formułowania nowych problemów, dobór adekwatnych narzędzi ich weryfikacji powinny pobudzać samodzielne, twórcze myślenie, wyzwalać krytycyzm, a tym

¹ Cz. Wiśniewski, *Warunki podmiotowego funkcjonowania wychowawcy i wychowanka w procesie wychowania*, „Ruch Pedagogiczny” 1992/91-2.

² Por. A. Kotusiewicz, *Nowe kategorie edukacyjne*, w: G. Koć-Seniuch (red.), *Nauczyciel i uczniowie w sytuacjach szkolnych*, Białystok 1995, s. 37–38.

³ *Bliskie i dalekie cele wychowania*, tłum. I. Wojnar, Warszawa 1987, s. 18–20.

samym optymalizować pracę dydaktyczno-wychowawczą przyszłych nauczycieli.

Badań dokonano w dwóch obszarach: „z postulatem podmiotowości w opinii studentów wiążą się następujące wskaźniki” oraz „uczeń z poczuciem podmiotowości to w opinii studentów”.

Dokonując analizy wyników badań, uwidoczniają się wielorakie wskaźniki poczucia podmiotowości, jednakże ich zasadniczy trzon jest wspólny mimo zróżnicowanych specjalizacji i obrazowany jest wysokimi wyborami:

W opinii badanych z postulatem podmiotowości wiążą się następujące wskaźniki:

– studenci resocjalizacji: rozwijania indywidualności (93,2 %), aktywności własnej (100 %), samorealizacji (93,7 %), ekspresji twórczej (97,9 %), samokreacji (89,9 %), samorozwoju (92,7 %), tożsamości (93,4 %), autonomii (89,9 %), samorządności (90,4 %);

– studenci edukacji wczesnoszkolnej z przedszkolną: rozwijania indywidualności (92,2 %), aktywności własnej (100 %), samorealizacji (95,7 %), ekspresji twórczej (97,9 %), samokreacji (90,9 %), samorozwoju (93,7 %), tożsamości (94,4 %), autonomii (89,9 %), samorządności (94,4 %);

Uczeń ma poczucie podmiotowości, gdy:

– student resocjalizacji: zna siebie, swoje silne i słabe strony, wie kim jest i jakim człowiekiem jest, a także wie, kim chce być i jakim człowiekiem zostać (98,6 %); jest przeświadczony o możliwościach wpływu na otaczającą go rzeczywistość, na siebie samego, na swoje działanie, postępowanie (97,9 %); podejmuje działania z własnego wyboru zgodnie z własnymi preferencjami, możliwościami i zainteresowaniami (99,3 %); zdaje sobie sprawę z konsekwencji własnego sprawstwa i jest gotowy do zachowań odpowiedzialnych (69,7 %); ma aspiracje perfekcjonistyczne, własny ideał osobowy i podejmuje działania realizujące ten ideał (47,2 %), jest życzliwy dla ludzi, z którymi się styka, szanuje podmiotowość innych i umie współdziałać z innymi, stosując dialog, partnerstwo i negocjacje (98,5 %);

– studenci edukacji wczesnoszkolnej z edukacją przedszkolną: zna siebie, swoje silne i słabe strony, wie kim jest i jakim człowiekiem jest, a także wie, kim chce być i jakim człowiekiem zostać (98,6 %); jest przeświadczony o możliwościach wpływu na otaczającą go rzeczywistość, na siebie samego, na swoje działanie, postępowanie (97,9 %); podejmuje działania z własnego

wyboru, zgodnie z własnymi preferencjami, możliwościami i zainteresowaniami (99,3, %), zdaje sobie sprawę z konsekwencji własnego sprawstwa i jest gotowy do zachowań odpowiedzialnych (69,7 %); posiada aspiracje perfekcjonistyczne, własny ideał osobowy i podejmuje działania realizujące ten ideał (47,2 %); jest życzliwy dla ludzi, z którymi się spotyka, szanuje podmiotowość innych i umie współdziałać z innymi, stosując dialog, partnerstwo i negocjacje (98,5 %).

3. Inne uwarunkowania podmiotowości w opinii badanych:

– studenci resocjalizacji: samodzielnego wpływu na własne losy (92,9 %), wpływu na poprawę systemu edukacji (98,6 %), podmiotowych relacji z nauczycielem akademickim (100 %), respektowanie praw studenta (100 %), wpływ na system edukacji (100 %), podmiotowych relacji z nauczycielami (98,6 %);

– studenci edukacji wczesnoszkolnej z przedszkolną: samodzielnego wpływu na własne losy (97,9 %), wpływu na poprawę systemu edukacji (98,6 %), podmiotowych relacji z nauczycielem akademickim (100 %).

Pod szczególną rozważę należy wziąć to, że mimo aktywizowania rozważań teoretycznych i koncepcji wdrożeń praktycznych w obszarze podmiotowości w edukacji nie dostrzega się znacznych efektów świadczących o wzroście odczuwania podmiotowości przez studentów opartych na czynnikach warunkujących podmiotowość. Jeżeli choć jeden ze wskaźników podmiotowości jest zachwiany, nie można mówić o pełnej realizacji podmiotowości. Ponadto oczekiwania studentów w wyżej omawianych obszarach podmiotowości są zdecydowanie wyższe niż ich realizacja w systemie edukacji.

Proces zmian w edukacji polega na przejściu z sytuacji obecnej do sytuacji umieszczonej w przyszłości. Wiele procesów zmian zarówno w życiu osobistym, jak też zawodowym wymaga zarówno zdobycia nowej wiedzy i umiejętności niezbędnych do przystosowania się do odmiennych warunków i wymagań. Zdobywanie wiedzy jest szczególnie ważne w rozwoju profesjonalnym nauczyciela, ponieważ umożliwia osiągnięcie wyznaczonych celów, podejmowanie nowych decyzji, dokonywanie wyborów, czyli pozwala na realizację podmiotowości.

We współczesnej pedagogice zagadnienie podmiotowości ucznia jest traktowane jako naczelną zasadą procesu kształcenia i wychowania, a zarazem cel, do którego należy dążyć. Zasada ta odnosi się do wszystkich etapów kształcenia, w tym edukacji na poziomie akademickim. W opar-

tym na podmiotowości procesie kształcenia na wyższych uczelniach student traktowany jest indywidualnie jako podmiot zaangażowany i ukierunkowany na rozwój własnej osobowości, kształtowanie indywidualności, systemu wartości, przekonań i postaw, a także rozwijanie zdolności twórczych i zainteresowań. Jednocześnie student współdecyduje i współuczestniczy w odpowiedzialności za przebieg i wynik swej nauki¹. Zmiany w postrzeganiu w procesie kształcenia studenta wymagają przeorganizowania całego procesu dydaktycznego. Wymagane jest odejście od metod podających w kierunku metod aktywnych i problemowych². Podmiotowości studentów w procesie kształcenia polega przede wszystkim na traktowaniu go jako osoby, postrzeganiu jego tożsamości i indywidualności, systemu wartości, celów oraz standardów. Jednocześnie student-podmiot związany z procesem edukacji, wywiera na niego wpływ, potrafi określić cele, zadania i sposoby realizacji własnych działań. Podmiotowość studiującego łączy jego osobę z podejmowanym zadaniem i uzyskiwanym wynikiem.

Brak podmiotowego traktowania powoduje, że student uczy się tylko tego, co jest od niego wymagane, nie podejmuje żadnych innych działań z własnej inicjatywy, ograniczając tym samym rozwój własnej wiedzy, umiejętności i zdolności³.

Podsumowując, można powiedzieć, że podmiotowość oznacza możliwość wpływania przez człowieka na to, co dzieje się w świecie zewnętrznym, w nim i z nim samym, w mniej lub bardziej autonomiczny sposób. Człowiek jest więc podmiotem wówczas, gdy może, opierając się na systemie własnych wartości, formułować cel lub kierunek działalności, wybierać lub tworzyć program czynności i sprawować kontrolę poznawczą nad jego realizacją, co oznacza, że rozumie to, co robi, przewiduje kolejne czynności, porównuje dotychczasowy i przewidywany przebieg działania z wyjściowym celem oraz innymi własnymi wartościami, ocenia sposób realizacji celu i zaprzestaje działań lub kontynuuje czynności. Brak któregoś z tych elementów prowadzi do uprzedmiotowienia człowieka.

¹ S. Szczepański, *Podmiotowość studentów Wydziału Wychowania Fizycznego i Fizjoterapii Politechniki Opolskiej*, Studia i Monografie, z. 185. Opole 2006, s. 15

² Tamże, s. 16.

³ Tamże, s. 16–17.

Autoewaluacja kształtowania podmiotowości

*Kto uprzednio nabytą wiedzę pielęgnuje tak,
by służyła mu do ciągłego przyswajania nowej,
ten może być nauczycielem innych.*
Konfucjusz

„Współczesny nauczyciel to osoba nie tyle przekazująca wiedzę, co organizująca procesy kształcenia i wychowania przy jednoczesnym dostosowywaniu się do standardów edukacyjnych oraz najbliższego środowiska, w którym występują uczestnicy tych procesów w rolach podmiotowych. Zadaniem nauczycieli jest też uczyć swoich wychowanków dostosowywania się do wciąż zmieniającego się świata, bez zatracania humanitarnych wartości i ideałów, a przede wszystkim własnej godności w pełnieniu odpowiedzialnych ról w rodzinie i społeczeństwie”¹. Z prowadzonych badań wynika, że „uobecnianie nauki” w pracy nauczyciela nie dokonuje się przez przyswajanie najnowszej wiedzy, ponieważ nie jest to równoznaczne z przyswojeniem instrumentów jej transformacji na działanie praktyczne. *Edukacja nauczycieli* sprowadzana do informowania nie rozwija podmiotowej gotowości do zmian, a nawet może „unieruchamiać” *zdobytą wiedzę*². Coraz częściej w edukacji nauczycieli podkreśla się znaczenie orientacji funkcjonalnej, która głosi postulat łączenia teorii naukowych z działaniem praktycznym. Jest to bardzo istotne z punktu widzenia jakości i skuteczności profesjonalnego oddziaływania pedagogicznego w edukacji.

Dużą rangę należy przypisywać prowadzonym w polskich szkołach oraz w uczelniach pracom na rzecz podnoszenia jakości wspomagania procesów kształcenia i wychowania w obliczu wyzwań stanowiących Europejski Obszar Edukacji³. W oświacie zaczyna się utrwalać przekonanie, że badanie ja-

kości lekcji i pracy szkoły przynosi efekt końcowy w postaci rozwoju i zmiany wtedy, gdy szkoła sama dokonuje tego badania w ramach systematycznej autoewaluacji. Jeżeli szkoły i nauczyciele ewaluują ważne obszary własnej pracy na podstawie uzgodnionych kryteriów jakości, wzrasta gotowość do podejmowania stosownych działań naprawczych na podstawie wyników ewaluacji. Aby jednak takie podejście było możliwe, szkoły i nauczyciele muszą odczuwać autentyczną chęć zdobycia wiedzy. Coraz bardziej zarysowuje się konieczność i tendencja do włączenia w nurt edukacji nauczycieli problematyki ewaluacji z uwzględnieniem elementów kultury bycia, kultury słowa.

Dobry nauczyciel potrafi (dziś i jutro) dostosowywać się do podmiotu edukacji, czyli ucznia. Wymaga to jednak nieuchronnie ciągłego wartościowania uzyskiwanych efektów i uwzględniania strategii zmian sprzyjających poprawie jakości działania (kształcenia i wychowania)¹. Nie są w stanie podołać temu studenci, którzy ograniczają się do wkuwania i przyswajania gotowej wiedzy. *Już nie wystarcza „tylko wiedzieć”*². W edukacji przyszłych nauczycieli nie sposób pominąć tak ważnych elementów kompetencyjnych, jakimi są diagnozowanie, ewaluowanie oraz projektowanie pedagogiczne z uwzględnieniem holizmu wielokulturowości w edukacji człowieka³.

Wiedza teoretyczna wymaga swoistego przetransportowania na użytek praktyki, a to z kolei wymaga umiejętności tworzenia zmieniających się (dynamicznych) reguł działania praktycznego, zdeterminowanego wywołaną sytuacją edukacyjną. Każdy nauczyciel w sposób mniej lub bardziej świadomy dokonuje autoewaluacji własnego systemu kształcenia. Jej podstawą jest zbieranie informacji w celu poprawy istniejącego stanu rzeczy. Postęp wymaga refleksji nad własną pracą. Problematyka kształtowania podmiotowości studentów powinna stanowić podstawę refleksji dotyczącej profesjonalnego kształcenia. Tylko kompetentny nauczyciel jest bowiem zdolny stworzyć dojrzałą aksjologicznie wizję procesu dydaktyczno-wychowawczego i budować rzeczywistość szkolną wokół wartości humanistycznych.

¹ J. Grzesiak, *Nauczanie żywe a karty pracy...*, s. 213.

² J. Delors, *Uczenie się — nasz ukryty skarb. Raport UNESCO — Edukacja XXI wieku*. „Kultura i edukacja” 1998, nr 2. Por. także J. Grzesiak, *Problemy integracji kultury i edukacji szkolnej*, w: J. Grzesiak (red.), *Edukacja i kultura*, UAM, Kalisz 2002, s. 170–179.

³ Por. J. Grzesiak, *Aspekty integracji pedagogiczno-kultury w procesie podgotówki uczytelej*, w: *Aktualne problemy mirowej chudożestwiennej kultury*, cz. I., Grodno 2004, s. 34–39; zob. też J. Grzesiak, *Nauczanie żywe a karty pracy we współczesnej szkole*, w: *Edukacja jutra*, K. Denek, T. Koszyc, P. Oleśniwicz (red.), AWF, Wrocław 2006, s. 214.

¹ J. Grzesiak, *Ewaluacyjnie o edukacji nauczycieli oraz nauczyciela nauczycieli*, w: *Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli*, J. Grzesiak (red.), Kalisz — Konin 2007, s. 11.

² W. Zaczyński, *Metodologia badań własnego nauczycielskiego warsztatu pracy*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej” 1982, nr 2; zob. też: J. Grzesiak, *Nauczanie żywe a karty pracy we współczesnej szkole*, w: *Edukacja jutra*, K. Denek, T. Koszyc, P. Oleśniwicz (red.), AWF, Wrocław 2006, s. 209–215.

³ *Education and training In Europe: Diverse system, shared goals for 2010*, Luksemburg 2002, s. 15.; zob. też J. Grzesiak, *Determinanty poprawy jakości w obliczu krajowych ram kwalifikacji — kompetencji*, w: *Ewaluacja i innowacje w edukacji. Poprawa jakości kształcenia i jej uwarunkowania*, Wydawnictwo UAM w Poznaniu, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu, PWSZ w Koninie, Kalisz — Konin 2012, s. 197.

Współczesny nauczyciel powinien być nie tylko dobrym dydaktykiem i wychowawcą, ale powinien być też przewodnikiem, tłumaczem, refleksyjnym i twórczym praktykiem, zaangażowanym intelektualistą i badaczem¹. W trosce o poprawę jakości kształcenia na wszystkich szczeblach edukacji, konieczne jest kształtowanie podmiotowości, kreowanie i wyrażanie własnej podmiotowości, która jest warunkiem odpowiedzialności za swoje działania. Idea podmiotowości wymaga intensyfikacji badań i skuteczności wdrożeń edukacyjnych jako fundamentalnej koncepcji współczesnego kształcenia i wychowania w zmieniającej się edukacji.

Podmiotowość staje się jednym z wymogów współczesnego wychowania, które ma nie tylko przygotowywać do korzystania z dorobku cywilizacji, ale do twórczego uczestniczenia w jej rozwoju. Aby mogło to realnie zaistnieć, konieczne jest zaangażowanie wszystkich podmiotów procesu wychowania. Człowiek o nierozwiniętej podmiotowości nie będzie zdolny do twórczego bycia w świecie, do właściwego rozpoznania i wyboru wartości z otaczającego chaosu, do pełnego uczestniczenia w życiu.

Zmiana roli nauczyciela z odtwórczej na twórczą, z możliwościami urzeczywistniania własnych pomysłów i koncepcji, twórczą i elastyczną realizacją programów nauczania, samodzielnym decydowaniu o metodach, sposobach i formach procesu edukacyjnego to często tylko zapis w nowym prawie oświatowym akcentującym autonomię szkoły i nauczyciela, który w praktyce ma, niestety w wielu przypadkach, ciągle pozorny charakter². Warto więc byłoby zadbać o rzeczywistą autonomię szkół wyższych, jednoznacznie z określoną w niej pozycję studenta oraz nauczyciela akademickiego. Oby urzeczywistniała się wymowna myśl Floriana Znanieckiego: *Pierwszym warunkiem sprostaną zmianom jest wyzbycie się lęku przed nim.*

¹ Z. Kwieciński, *Zmienić kształcenie nauczycieli...*, w: *Edukacja nauczycielska w perspektywie wymagań zmieniającego się świata*, A. Siemak-Tylikowska, H. Kwiatkowska, S. M. Kwiatkowski (red.), Warszawa, 1998, s. 15–31.

² L. Pawelski, B. Urbanek, *Wokół edukacji samorządowej*, Szczecinek 2010, s. 189.

ОЦІНКА ТА ЯКІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Ірена Смуцеровіч

мгр., викладач Гуманістично-економічної академії в Лодзі,
Конін, Польща
e-mail: irena.smucerowicz@wp.pl

АНОТАЦІЯ

Стаття розпочинається із роздумів автора про уточнення деяких понять. Значення оцінювання підкреслюється на основі корегування якості освіти та виховання. Зазначається, що єдність оцінки та почуття особистої цінності формує якості, що розвивають допитливість, критику, творчість, толерантність та культуру індивідуальності. Для виникнення цього процесу необхідне залучення всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Людина з погано розвинутою суб'єктивністю не зможе творити, правильно розпізнавати й обирати життєві цінності із хаотичного світу, повноцінно існувати.

Ключові слова: оцінка, якість корегування освіти, рефлексія, суб'єктивність.

EVALUATION AND QUALITY IN SHAPING THE PROFESSIONAL COMPETENCES OF STUDENTS

Irena Smucerowicz

MA, lecturer, Academy of Humanities and Economics in Łódź,
Konin, Poland
e-mail: irena.smucerowicz@wp.pl

SUMMARY

Author starts reflection in the present article with a specification of some notions. Meaning of evaluation underlines under corner of correction of quality of education and education. It notices, that unity of evaluation and sense of personal value forms qualities in subjectivity in deployment of inquisitiveness, criticism, creations, tolerance and personal cultures. In order to come into being be it indispensable engagement of all subject of process of education can really and education. Person will not be able about unadvanced subjectivity for creative entity in the light of, for proper reconnaissance and with choice of value enclosing chaos, for full participation in life.

Key words: evaluation, quality of correction of education, reflection, subjectivity.